

вийшло ще до війни), тобто як щось таке, що існувало для них лише на словах і у вигляді гарних картинок і, отже, було об'єктом суто візуально- і словесно-естетичного, а не реального смакового сприйняття.

У контексті усіх цих міркувань і прикладів, а також із погляду загальних засад образного світотворення Ю.Л.Булаховської цілком природним і художньо виправданим є те, що неодмінними учаниками її дружніх зібрань у її помешканні є також кава, чай, «Київський торт» і пляшка доброго, треба думати, коньяку. Ці предметні, але сентиментально близькі людині персонажі цілком вписуються у ту поетику культурних артефактів (а також культурно адаптованих фізіогенних об'єктів), яка є однією зі складових рис стилю цієї письменниці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J.* Słownik terminów literackich. – Wrocław etc.: ZNiO, 1976. – 577 s.; 2. *Єрмоленко С.С.* Про мову і стиль нової прози Юлії Булаховської (на тлі старих проблем української літератури) // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Зб. наукових праць. – В. 16. – 2011. – С. 64-72; 3. *Топоров В. Н.* Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное. – М.: Прогресс – Культура, 1995. – 624 с.; 4. *Парамонов Б.М.* Бруякин продавал заготовки // <http://archive.svoboda.org/programs/rq/2002/rq.032802.asp>; 5. *Єрмоленко С. С.* Fata Morgana соціалістичного реалізму: про деякі особливості мови і поетики української радянської пригодницької прози // Мова і культура. – 2009. – В. 12. – Т. IX. – С. 123-129.

Іваненко І.М. (Київ, Україна)

Аналіз української логопедичної терміносистеми

У статті запропоновано основні аспекти лінгвістичного аналізу логопедичної терміносистеми. На фактичному мовному матеріалі продемонстровано лексичний та граматичний аналіз обраних мовних одиниць та визначено основну схему до подальшого дослідження терміносистеми.

Ключові слова: термін, логопедична термінологія, лексико-тематична група, дериваційна схема.

В статтє изложены основные аспекты лингвистического анализа логопедической терминосистемы. На фактическом языковом материале продемонстрирован лексический и грамматический анализ избранных языковых единиц и предложено основную схему для дальнейшего исследования терминосистемы.

Ключевые слова: термин, логопедическая терминология, лексико-тематическая группа, деривационная схема.

The main aspect of linguistic analysis of Ukrainian speech terminology is of interest in the article. The actual linguistic material demonstrated lexical and grammatical analysis of selected linguistic units and the main circuit for the research terminology.

Key words: *terminology, lexical and thematic group, derivatives scheme.*

Динаміка усіх сфер сучасного соціуму (техніки, науки, культури) спричиняє появу і активне функціонування в сучасній українській мові великої кількості термінологічних одиниць. Інтенсивний розвиток науково-технічної термінології мовознавці називають термінологічним вибухом [1, 8].

У таких умовах надзвичайно швидко розвиваються терміносистеми всіх галузей, не є винятком і логопедія. Інтерес до цієї галузі з погляду мовознавства зумовлений тим, що логопедія як наука має важливе теоретичне і практичне значення, яке обумовлене соціальною структурою мови, мовлення, тісним зв'язком розвитку мовлення, мислення й усієї психічної діяльності людини.

У сучасній науковій літературі вже були представлені спроби ґрунтовного аналізу логопедичної терміносистеми. Цим питанням займалися такі науковці, як Л. Виготський, С. Гринев, А. Лурия, М. Фомичев, Р. Левина, Ю. Сурованцев, О. Правдина та інші.

Незважаючи на те, що в науковому обігу з'являються поодинокі публікації, присвячені аналізу логопедичної термінології, системної праці, яка б окреслювала всі аспекти цієї терміносистеми, в українській науці досі нема. Ситуація, що склалася на сьогоднішній день, потребує виправлення. Саме цим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Мета представленої статті – дослідити логопедичну термінологію та визначити її особливості.

Об'єктом даного дослідження є логопедична термінологія. Предметом дослідження є лексичні та граматичні особливості логопедичних термінів.

Основним методом дослідження є описовий метод, реалізований способом класифікації, лінгвістичного спостереження над функціонуванням термінів у науковому тексті і словниках та порівняльного аналізу на синхронічному зрізі. Також у ході дослідження лексем використано структурний метод.

Розвиток науки завжди мав велике значення для розвитку логопедії і появи в ній нових термінів. Окремі розлади мовлення були описані ще в часи Стародавньої Греції, а проте були вивчені класифіковані лише на початку минулого століття. Так, наприклад, поступово було вивчено явище афазії та розділено явища афазії та алалії, яку раніше називали «афазією дитячого віку».

У зв'язку з тим, що правильне мовлення є однією з найважливіших передумов подальшого повноцінного розвитку особистості, процесів соціальної адаптації, виявлення й усунення порушень мовлення необхідно проводити в більш ранній термін [3, 374]. І тут варто наголосити на тому, що ефективність усунення мовних порушень визначається багато в чому розвитком логопедії як науки. А без дослідження її терміносистеми такий розвиток фактично неможливий.

Проведена тезауризація логопедичної термінології виявляє різновиди термінологічного запасу слів цієї галузі. Логопедичні терміни є неоднорідними, диференційовані історично, являють собою термінологічні мікросистеми різних шкіл і напрямків біомедичних наук і наук про мову; мають різний семантичний статус: власне терміни, складові номенклатури, теоретичні й емпіричні поняття, основні терміни (ключові) і похідні, терміни, властиві галузі, та запозичені з інших галузей. У дослідницьких діях завжди є семантична необхідність інтерпретації обумовленого історичного запасу на ґрунті певної теорії або поглядів індивідуального дослідження.

Відтак класифікація різнорідних розладів мови має враховувати не лише критерії якісні (рівня посилення розладу) і кількісні (психолінгвістично-фізіологічні), але й лінгвістичні, етіологічні, психологічні, терапевтичні, еволюційні (темп, динаміка розвитку, ритм) та інші.

Класифікація й типологія розладів мови ускладнюється через:

- Недостатню точність у встановленні меж поняття;
- Наявністю різних підходів до вивчення явищ мови та її розладів, зокрема лише з біологічної, психологічної або суспільної перспективи;
- Створення опису розладів лише в межах одного мовного рівня, найчастіше – фонологічного, без урахування інших аспектів мовної комунікації;
- Не урахування мовних можливостей;
- Локалізацію термінів у різних класифікаційних системах, пов'язаних із такими науковими дисциплінами, як логопедія, медицина, психологія, мовознавство;
- Різнорідність критеріїв, за якими класифікуються розлади мовлення: рід розладу (зв'язок з певною етіологією, патомеханізм, розвиток і наслідок, прогнозування, терапевтичний вплив); характер розладу (глобальне, парціальне, фрагментарне); ступінь розладу (первинне, секундарне, початкове, розвинене, укріплене, також «легке, помірне, значне, глибоке» [6, 120–122]) динаміка розладу (міцне або тимчасове, вроджене, набуте), етіологічний ґрунт (органічне й функціональне, ендогенне й екзогенне, спадкоємне) та інші.

Визначивши особливості формування логопедичної терміносистеми, можемо перейти безпосередньо до аналізу її одиниць на різних рівнях. На нашу думку, доцільно почати огляд саме з лексичного.

Передусім варто зазначити, що аналіз логопедичних словників дає підстави для поділу логопедичних термінів на певні тематичні групи. Ядро термінології складають терміни: *логопедія, логопед, вчитель-логопед, вчитель-дефектолог, діти з порушеннями мовлення (мовленнєвого розвитку), логопедичний масаж, логоритміка, логопункти, логопедичні кабінети, логопедичні стаціонари, порушення (вади, недоліки, дефекти) мовлення, дислалія, дизартрія, ринолалія, ринофонія, алалія, афазія, дисфазія, гугнявість, гаркавість, недорікуватість, слухо-німота, заїкання (заїкуватість, загикування, затинання), дисграфія, аграфія, дислексія, алексія, дизорфографія, ротацізм, сигматизм свистячих / шиплячих, ламбдацізм, капацізм, гамацізм, хітизм, йотацізм, тетизм, параротацізм, параламбдацізм, парасигматизм, парайотацізм, паракітизм, паратетизм, паралалія, тахілалія, брадилалія, полтер, мутизм, вимова бокова / щічна / увулярна / велярна / міжзубна / призубна / одноударна, аграматизм, змішування / перестановки / заміни звуків, елізія, контамінація, персеверація, антиципація, літеральні / вербальні парафазії, спотворення звуко-складової структури слова, спотворена звуковимова, логорея, вортсалат, постановка / автоматизація / диференціація звуків, логопедичний зонд та ін.) та кількарівнева периферія: одиниці, етимологічно споріднені з терміносистемами інших наук (*онтогенез, голосоутворення, формування, формимовлення, звук, речення*), із загальноповиваною мовою (*загальноосвітня школа для дітей із ТПМ — мовленнєва школа, дитина з дислалією — дислалік*).*

Терміни поділяють на групи:

- За клініко-педагогічною класифікацією: залежно від того чи це порушення усного (*афонія, дизартрія, дислалія*), чи писемного мовлення (*дислексія, дисграфія*);

- За психолого-педагогічною класифікацією: залежно від того, чи це порушення засобів спілкування (*фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення*) чи порушення у використанні засобів спілкування (*заїкуватість*).

Периферію логопедичної термінології складають терміни, які походять з інших наук. Вони стосуються діагностики розладів мовлення, оскільки для неї необхідно мати уявлення, що таке мовлення взагалі і чому один його тип буде вважатися розладом, а інший –ні.

До складу логопедичної термінології входять загальнонаукові та власне логопедичні терміни. Власне логопедичними є такі терміни, як *брадилалія*, *лямбдацизм*, загальнонауковими – *аномалія*, *дефект*. Також у цій терміносистемі є велика кількість термінів, що походять з інших наук, зокрема:

- Медичні (анамнез, аутизм, діагноз);
- Філологічні (мовлення, фонема, артикуляційна база, граматики);
- Психологічні (увага, воля, сприйняття, психіка);
- Педагогічні (виховання, сурдопедагогіка).

Ці терміни мають одне й те ж значення в обох терміносистемах і вважаються омонімами.

Окрім того, є в логопедії терміни, які в іншій науці мають інше значення. Наприклад, «афазія» у філософії означає відмову висловлюватись про речі, про які ми достовірно нічого не знаємо; в той же час, у логопедії – повна чи часткова втрата мовлення, причиною якої є локальне ураження головного мозку.

За етимологією терміни логопедії також можна поділити на дві групи:

-Інтернаціоналізми – терміни, що мають переважно греко-латинське походження: афазія, дислазія, анартрія.

-Терміни власне українського походження: розлад мовлення, заїкуватість.

Варто зазначити, що перша група є значно більшою, це є свідченням тенденції до інтернаціоналізації термінології. Однак варто зазначити, що для логопедичної термінології абсолютна синонімія є продуктивним явищем. Так велика кількість термінів неукраїнського походження має аналоги серед питомої лексики, наприклад: заїкуватість – дисфемія, розлад мовлення – афазія, мовна регресія.

Є в логопедичній термінології також приклади багатозначності:

Термін *афазія* – використовується як на позначення конкретного розладу, так і на позначення будь-яких мовленнєвих розладів.

Дислазія може означати один із видів дефектів вимови звуків або дефекти вимови звуків загалом.

Грамотичний аналіз логопедичної терміносистеми показав:

1. Структура логічних термінів буває така:

- Одне слово (гамацизм, контамінація);
- Фразеологізм, тобто словосполучення, яке в даному випадку не можна вживати частково, оскільки слова в таких словосполученнях мають семантичну єдність і називають одне поняття. Приклади: затримка мовленнєвого розладу, загальне недорозвинення мовлення.

2.Опис неправильної вимови звуків у логопедії також може бути відтворений за такими дериваційними схемами: грецька назва літери, що відповідає потрібному звуку + суфікс «-изм» (для порушень вимови звуків, наприклад, порушення вимови звуку [г] – гамацизм); префікс «пара» +

«грецька назва літери, що відповідає потрібному звуку» + суфікс «-изм» (при заміні одного звуку іншим, наприклад, параламбдацизм).

3. Аналіз загальних принципів деривації логопедичних термінів дає підстави виділити сім коренів і п'ять префіксів, які визначають філологічний центр макрополя логопедичної термінології. Всі вони подані в таблиці нижче. Варто зазначити, що тут префікси, які додаються до кренів, слугують для опису рівня розладу функції та вказують межу деформації тексту.

Таб. 1 Основні продуктивні морфемні логопедичної терміносистеми

Корінь	Значення	Префікс	Значення
-фазія	(гр. phasis – 'висловлювання')	а-	(гр. а – 'не', 'без')
-артрія	(гр. arthoo- 'вимовляю членороздільні звуки')	дис-	(гр. dys – 'розлад', 'порушення')
-лалія;	(гр. lalia – 'мовлення')	пара	(гр. para – 'біля', 'повз')
-фонія;	(гр. phone – 'звук')	гіпо	(гр. hipo – 'під', 'знизу')
-акузія;	(гр. akusis – 'слух')	гіпер-	(гр. hyper – 'над', 'понад')
-лексія;	(гр. leksis- 'слово')		
-графія;	(гр. grapho- 'пишу')		

У такий спосіб uszkodження центральної нервової системи й периферійних механізмів мови приводять до трьох головних типів розладів мови: афазії /дисфазії/ парафазії, анартрії/дизартрії /паратрії й алалії /дислалії/ паралалії.

Аналіз поданих термінів в подальшому буде застосовано для детального опису всієї терміносистеми. Отримані результати дадуть можливість упорядкувати українську логопедичну термінологію, провести її стандартизацію та уніфікацію, що сьогодні є важливим кроком до нормування української медичної термінології загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Д'яков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – К.: КМАcademia, 2000. – 218 с.;
2. Логопедия: учебник для студентов дефектол. фак. пед. вузов / Под ред. Л. С. Волковой, С.Н. Шаховской. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 1998. – 680 с.;
3. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М., 1973. – С. 374;
4. Правда О.В. Логопедия. – М., 2004. – С. 5-8;
5. Понятийно-терминологический словарь логопеда / В.И. Селиверстов. – М., 2004. – 391 с.
6. Сурованцев Ю. Современные проблемы логопедической терминологии / Ю. Сурованцев // Л.С. Волкова и кол. Современная логопедия: теория, практика, перспективы. Материалы международной научно-практической конференции (12-14 сентября 2002 года), – М., 2002, – С. 120-122;
7. Тищенко В., Лалаева Р., Сурованцев Ю. Індексція польсько-, російсько- та україномовної логопедичної термінології // Лексикографічний бюлетень. – 2004. – №10. – С. 41–51.